Nicolae **FELECAN**
Ramona **BĂBAŞ**

NOȚIUNEA „DRUM” ÎN LIMBA ROMÂNĂ (II)*

Continuăm să analizăm câmpul lexico-semantic al noțiunii „drum” în limba română, urmărind, de data aceasta, termenii moșteniți, care, nefiind prea numeroși, au totuși o importanță deosebită în sistemul de denominație românesc: *cale*, *cărare*, *punte*, *vad*[1].

Cale, *căi*, s. f. Ca formă, este continuatorul latinescului *callem* (acuzativul lui *callis, callis*, s. m. și f. „drum pentru animale, cărare lăsată de animale”), dar ca sens are mai degrabă accepțiunile lat. *via*, căci, față de *callis*, care avea doar un sens concret „potecă prin munți sau păduri”, românescul *cale* are atât un sens concret „fâșie de pământ umblată, folosită pentru deplasările dintr-un loc în altul; drum”: „*Deodată* ***calea*** *coti pe o costișă printr-un făgețel tânăr*” (Sadoveanu), cât și altele abstracte „călătorie, drum”: „*Calul, ud de* ***cale****, Pământu-n loc frământa*” (Coșbuc), (determinat, adesea, prin numele unei măsuri de lungime sau de timp) „distanță, depărtare”: „*Genarul, pierdut în sălbaticele sale vânători, se depărtase* ***cale*** *de o zi*” (Eminescu), și figurate „metodă, mijloc, procedeu de urmat pentru atingerea unui scop”: „*Am găsit* ***calea*** *de a rezolva problema*”.

Și sensul concret al lui *cale* este diferit de cel al lui *callis*[2]. În latină, sensul primar ducea la „cărarea lăsată de animale”, în timp ce în română *cale* însemna „drumul folosit de oameni, animale sau vehicule pentru deplasarea dintr-un loc în altul”. Aceasta dovedește, potrivit afirmației lui Sextil Pușcariu, că la strămoșii noștri traiul din munți a fost cauza pentru care drumul strâmt de munte a putut deveni termenul general pentru orice drum[3], atunci când drumurile pietruite dintre orașele care erau în paragină nu mai puteau fi practicate din cauza năvălitorilor. Ideea este pusă la îndoială de către Al. Rosetti[4], care arată că sensul de *via* al lui *callis* este atestat și în latină[5], și în italiană[6].

---

* Prima parte a articolului a fost publicată în *Limba Română*, nr. 1-3, 2007, p. 50-53.

BDD-A20637 © 2007 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:22:32 UTC)

Importanța cuvântului *cale* este dovedită prin aria de răspândire, cf. ar. *cale*, mgl. *cali*, istr. *cole*, dar și prin derivatele, compusele și numeroasele locuțiuni și expresii formate, pe care „numai un cuvânt întrebuințat mereu și la nenumărate ocazii o putea naște”[7].

Derivate: *calist,* s. m. (argotic, prin București și în limbajul familiar) „om care se plimbă alene; persoană care se plimbă regulat pe Calea Victoriei”[8], *călător* (*călători, călătorie, călătorit*).

Compuse: *cale ferată* „mijloc de transport terestru, destinat circulației vehiculelor prin rulare pe șine sau pe cabluri” (articulat, urmat de determinări care indică numele), nume dat unor străzi lungi și largi: *Calea Victoriei, Calea Moșilor, Calea Văcărești* etc., *Calea Domnului* (sau *Calea lui Dumnezeu*) „credință creștină”, *calea jumătate* „numai o parte din drum, din călătorie”, *Calea Lactee* (sau *Calea Laptelui, Calea* sau *Drumul Robilor, Calea lui Traian*) „brâu luminos care se vede noaptea de la un capăt la celălalt al boltei cerești”, *cale de atac* (în drept) „mijloc prin care partea nemulțumită de hotărârea unui organ de jurisdicție sesizează organul competent în vederea desființării hotărârii și rejudecării litigiului”, *cale de mijloc* „soluție moderată sau de compromis; atitudine ponderată”, *cale de rulare* „suprafață pe care rulează roțile sau rolele unui sistem tehnic (transportor, placă turnantă etc.)”, *cale de transmisiune* „ansamblu de mijloace folosite pentru transmisiunea unilaterală (în radiodifuziune) sau bilaterală (în telefonie), la distanță, a unui flux de informații”, *cale primară* (reg.) „prima vizită pe care mireasa o face după nuntă rudelor bărbatului ei”[9], (în medicină) *căile respiratorii* „aparatul respirator”, *căile digestive*, *căile urinare*; *schimbător de cale* „macaz”.

Locuțiuni și expresii: *alăturea cu calea* „pe de lături”, *a (o) scoate* (sau *a ieși*) *la cale* „a cădea de acord, a se putea învoi cu cineva”, *a afla chip și cale să…* „a afla modalitatea de a face ceva”, *a avea cale* „a trebui să treci pe undeva”, *a da cuiva calea* „a-l lăsa să treacă”, *a face cale* „a face o călătorie”, *a (a)duce pe cineva la cale* (sau *pe calea cea bună*) „a îndrepta spre bine, a scoate din rătăcire”, *a face calea întoarsă* „a se întoarce, după puțin timp, din drum”, *a fi* (*a sta* sau *a se pune*) *în calea cuiva* (sau *a-i sta cuiva în cale*) „a se afla (sau a ieși) înaintea cuiva, împiedicându-l să înainteze sau să facă un lucru; a împiedica pe cineva într-o acțiune”, *a fi pe cale de a…* „a fi aproape să…”, *a găsi* (sau *a afla, a crede, a socoti*) *cu cale* „a socoti că este nimerit”, *a ieși* (sau *a se duce*) *în calea cuiva* „a întâmpina pe cineva”, *a pune la cale* „a pregăti ceva, a aranja, a sfătui, *a-i ține calea* „a pândi pe cineva”, *a-i da cuiva în cale* „a face să înțeleagă”, *a-i fi cuiva calea cruce* „a nu ști încotro s-o apuci, a șovăi”, *a i se închide cuiva calea în codru* „a nu mai putea răzbi, a fi silit să renunți la ceva”, *a lua cuiva calea din picioare* „a-l scuti să mai meargă undeva”, *a lua o altă cale* „a încerca în alt fel”, *a se pune în calea cuiva* „a se împotrivi”, *a sta cuiva în cale* „a împiedica pe cineva în acțiunile sale”, *a-și face cale* „a-și face rost de, a pătrunde undeva”, *a-și lua* (sau *a apuca*) *calea în picioare* „a pleca, a porni în călătorie”, *a-și pune gura la cale* „a-și potoli foamea (și setea), a se ospăta”, *calea-valea* „treacă-meargă; fie, așa și așa, binișor, suportabil”: *Ce mai* ***calea-valea***! „ce mai încolo și încoace”, *cale de…* „distanță (mare)”, *Cu o cale* (prin nordul Ardealului) „totodată”, *cu cale* „potrivit, nimerit,

BDD-A20637 © 2007 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:22:32 UTC)

corect, just, drept, cuviincios, cuminte, bine", *din cale-afară* (sau *afară din cale*) „peste măsură, neobișnuit, foarte", *d'o cale* „o dată"[10], *Cale bună!* (sau *bună cale*!) „formulă de urare la plecarea cuiva; drum bun!", *pe cale* „pe linie…, prin intermediul", *pe cale administrativă* „conform normelor administrative", *fără (de) cale* „nepotrivit, incorect, necuviincios".

„O asemenea eflorescență frazeologică neobișnuită, conchidea Sextil Pușcariu, era firească la acei valahi pe care Kedrenos îi cunoaște în 976 ca „hoditai", adică „drumeți", și pe care documentele sârbești îi numesc cu vorba românească de kjelatori (= călători), vestiți cunoscători ale celor mai ascunse căi din munți și codri. În acea vreme, când nici munții, nici pădurile nu reprezentau o bogăție pentru proprietarii lor, românii îi stăpâneau virtual din Pind și până în Carpații nordici"[11].

Cărare, cărări, s. f., este al doilea termen care conservă o „denumire rurală", lat. *carraria* „drum de care", format de la *carrus* „căruță cu patru roți".

Față de sensul latinesc, „drum pe care se circula cu carele", *cărare*[12] și-a îngustat sensul, desemnând: 1. „drum îngust, bătătorit de oameni, pe care se poate umbla numai cu piciorul": „*Pe malul apei se-mpletesc / **Cărări** ce duc la moară*" (Coșbuc), 2. „dunga sau linia obținută prin despărțirea în două a părului de pe cap": „*Cu părul lins și cu **cărarea** aleasă drept în creștetul capului*" (Delavrancea).

Această restrângere semantică este explicată de Sextil Pușcariu prin condițiile tipice ale vieții primitive a românilor în regiunile muntoase[13]. Al. Rosetti, în schimb, nu adoptă punctul de vedere al lui Pușcariu, fiindcă sensul din română nu implică neapărat traiul la munte al strămoșilor românilor; căruțele umblă la munte ca și la șes, și sensul de „sentier" s-a putut dezvolta în orice regiune, odată ce *carraria* a fost înlocuit prin *drum*, în accepțiunea de „drum de care"[14]. Al. Ciorănescu opinează că, mai probabil, *carraria* s-a contaminat cu *scalaria* (în franceză *escalier*), cf. lat. *scala* „ieșire povârnită", de unde sard. *iskela* „cărare", alb. *skali*, sb., bg. *skala* „stâncă ascuțită", ngr. *skala* etc.[15].

Important de subliniat este faptul că termenul *carraria* a luat locul lui *callis*, care a ajuns să desemneze „drumul" cu toate nuanțele semantice pe care acesta le implică.

Datorită importanței pe care *cărarea* o avea la o populație rurală, cu locuințe risipite pe dealuri, munți și văi, cuvântul și-a format numeroase derivate, locuțiuni și expresii.

Derivate: *cărăra*, vb. I, „a face cărări; a ascuți fierăstrăul", *cărărat*, adj. „plin de cărări; striat, dungat": „*Ușor ca însuși cerbul pășește vânătorul / Pe coama **cărărată** piciorului de munte*" (Odobescu, în DLRLM), *cărărău*, s. m. (prin Bucovina și Maramureș) „vagabond, hoinar", *cărărea*, s. f. „cărărușă": „*Tu pânzuca mea, / Să te faci o **cărărea**, / Să mă duc la sora mea, / S-o aduc la maică-mea*" (Reteganu), *cărăruică*, s. f. „cărărușă", *cărăruie*, s. f. „cărăruș", *cărăruș*, s. f., diminutiv al lui *cărare*: „*Fata apucă pe o **cărăruș** pieloasă, umedă*" (Agârbiceanu).

BDD-A20637 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:22:32 UTC)

Expresii: *a tăia* (sau *a închide*) *cuiva cărarea* (sau *cărările*) „a închide cuiva calea; a opri pe cineva din drum; a-l sili să se întoarcă”: „*Mare lucru să fie de nu ți-or tăia și ție* ***cărările***” (Creangă), *a-i scurta cuiva cărările* „a omorî (pe cineva), *a-și îndrepta cărările* (într-o direcție) „a porni, a apuca (într-o direcție)”, *pe toate cărările* „în tot locul, pretutindeni, la tot pasul”, *a umbla pe două cărări* „a umbla clătinându-se; a fi beat”.

Punte, punți, s. f. este continuatorul lat. *pons, pontis*, s. m. 1. pod: „*pontem in flumine facere*” (Nepos) („a face un pod peste un râu”), 2. (spec.) a. podeț, punte (de la o navă la țărm și invers), b. acoperământ de corabie, c. pod care se ridică (folosit la asedii), d. podea (la un turn de război), e. etaj (la turnuri de asediu), f. podișcă, trecătoare (prin care alegătorii treceau unul după altul în incinta – „septum” – de votare): „*operae Clodianae pontes occuparant*” (Cicero, *Att.* 1, 14, 5) („bandele lui Clodius ocupaseră trecătorile la vot”).

Sensul românesc „pod îngust așezat peste o apă, o râpă sau un șanț, și care poate fi trecut numai cu piciorul” trebuie explicat în același context cu termenii *cale* și *cărare*: „…în munți nu există râuri late, ci vâlcele și pâraie. Când românii, coborâți la șes, au avut să treacă ape mari, ei au împrumutat de la slavi cuvântul *pod*”[16].

Înțelesurile analogice ale cuvântului *punte* amintesc de cele corespunzătoare ale formei latine, *pons, pontis*, dar pot fi și creații interne sau neologice: 1. scândură groasă sau panou îngust așezat pe o schelă pe care stau sau circulă muncitorii care lucrează la înălțime; podeț mobil care leagă vasele de chei; pod suspendat sau mobil la o cetate sau la un castel medieval; 2. planșeu (aproape) orizontal, situat în corpul unei nave sau la partea superioară a unei nave; covertă; 3. dispozitiv de măsură a unor mărimi electrice, format din patru brațe în care sunt montate diferite piese; 4. parte a morii de vânt care susține tigaia prâsnelului; 5. pluta în care se introduce fitilul candelei.

Termenul este prezent și în aromână, *punte*, și în meglenoromână, *punti*, dar și în limbile romanice, însă cu sensul etimologic: vegl. *puant*, it., pg. *ponte*, prov., fr., cat. *pont*, sp. *puente*[17].

Derivate: *puntaș*, s. m. (înv.) „tâmplar, constructor de punți”, *punticică*, s. f. (din *punte* + *-icică*), *puntișoară*, s. f. (din *punte* + *-ișoară*), *puntiță*, s. f. (din *punte* + *-iță*).

Locuțiuni și expresii: *punte de scăpare* „mijloc, cale de a depăși o dificultate, o primejdie”, *a se face luntre și punte* „a întrebuința toate mijloacele, a încerca imposibilul”, *a trece puntea* „a scăpa de un necaz, de o primejdie”, *a face punte* „a nu merge la lucru sau a nu funcționa într-o zi de lucru dintre două sărbători”, *punte de comunicație* „placă de metal rabatabilă servind la legătura dintre două vagoane de cale ferată”, *punte de comandă* „punte dispusă transversal de la un bord la altul, rezervată comandantului și ofițerului cu navigația, pe care sunt instalate aparatele de comandă”.

Vad, vaduri, s. n. 1. loc situat pe cursul unui râu, unde malul e jos și apa puțin adâncă, permițând trecerea prin apă de pe un mal pe altul cu piciorul, cu căru-

BDD-A20637 © 2007 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:22:32 UTC)

ța etc.; 2. (fig.) loc de trecere; drum, cale; 3. (prin analogie) loc situat pe o arteră de circulație sau în apropierea acesteia care, datorită afluenței de clienți, asigură rentabilitatea unui local public, unui magazin etc.; 4. (înv.) loc (amenajat) situat la țărmul mării, care permite adăpostirea și acostarea navelor. El este continuatorul lat. *vadum, -i*, s. n. 1. vad, fund jos al apei, banc de nisip; 2. (fig.) loc de trecere primejdios pentru navigatori.

Fiind un termen des întrebuințat și de o mare importanță atât pentru călătorii pedeștri, cât și pentru cei cu carele, cuvântul s-a păstrat în toate limbile romanice: it., sp. *vado*, prov. *guat,* fr. *gue*, cat. *quan*, pg. *vao*[18].

Derivate: *vadoasă*, adj. (în sintagma) *apă vadoasă* „apă provenită din infiltrația în scoarța pământului a apelor rezultate din precipitațiile atmosferice", *vădar*, s. m. „încasator de vădărit", *vădărit*, s. n. „taxă de trecere prin vad", *vădos*, adj. „care are vad"[19], *vădui*, vb. IV „a trece prin vad".

Locuțiuni și expresii: *a-și face vad* 1. „a-și face loc de trecere, a răzbate"; 2. „a căuta un prilej, o ocazie pentru a merge undeva, a-și face cale", *a nu avea vad* (pop.) „a nu avea ieșire, a nu avea scăpare", *a avea vad* „a avea clientelă numeroasă".

Din punct de vedere semantic acești termeni oferă și posibilitatea unei analize structurale. Toți au ca trăsătură comună „cale de acces". În timp, unii au căpătat și o nuanță abstractă: *cale* „călătorie, drum; metodă, cale", *vad* „loc de trecere, drum, cale", sensuri care, în analiza noastră, pot deveni seme particulare.

Față de semul de bază, definitoriu pentru câmpul lexico-semantic al noțiunii „drum", fiecare se distinge și prin alte seme, care se referă la aspecte precum a) este natural sau construit de om, b) este destinat pentru oameni, animale ori vehicule, c) se află în localitate sau în afara localității, d) unește două (sau mai multe) localități, două maluri (ale unui râu), două dealuri, doi munți, străbate un hotar etc.

Din această perspectivă, cei patru termeni analizați aici se caracterizează astfel:

Cale, cu sens concret și abstract, cu referent natural (neconstruit de om), este destinată oamenilor, animalelor, este situată în afara localității, unește două (sau mai multe) localități;

Cărare cu sens concret și referent natural, este destinată oamenilor și animalelor, situată în afara localității; străbate un hotar;

Punte cu sens concret, este construită de om, destinată oamenilor, situată pe albia unui râu, unește cele două maluri;

Vad cu sens concret și abstract, cu referent natural, destinat oamenilor, animalelor, vehiculelor, situat în albia unui râu, unește cele două maluri.

BDD-A20637 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:22:32 UTC)

BIBLIOGRAFIE

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, Editura Institutului biblic şi de misiune al Bisericii ortodoxe române, Bucureşti, 1982.

2. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicţionar de simboluri*, Editura Artemis, Bucureşti, 1994.

3. Ciorănescu, Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2001 (DER).

4. *Corpus glossariorum latinorum*, 7 vol., Leipzig, 1888 ş. u. (CGL).

5. *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX), Editura Academiei, 1975.

6. *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005 ($DOOM_2$).

7. Ernout, A., Meillet, A., *Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Quatrieme edition, Paris, Librairie C.Klincksieck, 1959 (DEL).

8. Evseev, Ivan, *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timişoara, 1994.

9. Fischer, I., *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, Bucureşti, EŞE, 1985.

10. *Formae vrbis Romae antiqvae*, Berolini apud D.Reimer, MDCCCCXII.

11. Gaffiot, F., *Dictionnaire latin-francais*, Hachette, 1934 (DLF).

12. Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros (1971).

13. Graur, Alexandru, *„Capcanele" limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1970.

14. Guţu, G., *Dicţionar latin-român*, Editura Stiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983. (DLR).

15. Lewis, Charlton T., Short, Charles, *A latin dictionary*, vol. I-IV, At the Clarendon Press (f. a.) (DLE).

16. Lozovan, E., *Les „routes" de la Romania*, în „Revue internationale d' onomastique", 9, 1957, p. 213-226.

17. Macrea, Mihail, *Viaţa în Dacia Romană*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.

18. Meyer-Lubke, W., *Romanisches Etymologisches Worterbuch*, Heidelberg, 1930 (REW).

19. Mihăescu, Haralambie, *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, Bucureşti, Editura Academiei, 1960.

20. Mihăescu, Haralambie, *La langue latine dans le sud-est de l'Europe,* Bucureşti, Paris, 1978; Editura Academiei, 1993.

21. Rich, Anthony, *Dictionnaire des antiquites romaines et grecques*, Traduit de l'anglais sous la direction de M. Cheruel, Paris, 1861.

22. Sala, Marius, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, vol. II, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2006.

23. Sala, Marius, coordonator, *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, EŞE, Bucureşti, 1988.

NOTE

[1] În adunarea materialului faptic şi în ordonarea acestuia, un ajutor însemnat l-am primit din partea masterandei, prof. Ramona Băbaş, pe care, din acest motiv, o considerăm drept coautoare (N.F.).

BDD-A20637 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:22:32 UTC)

[2] În italiană *calle* și azi înseamnă „potecă", iar în dialectele italiene de nord, *cala* înseamnă „potecă prin zăpadă" și *kaldzela* „cărare (prin păr)".

[3] *Locul limbii române între limbile romanice*, în Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*, Editura Minerva, București, 1974, p.160-161; Idem, *Limba română, I, Privire generală*, Editura Minerva, București, 1976, p. 317.

[4] *Istoria limbii române, I, Limba latină*, Editura Științifică, București, 1960, p. 187.

[5] „via in silvis vel semita trita" (CGL II, 379, 24; 96,47; 250, 25; III, 165, 59; IV, 320, 22).

[6] Vezi REW, 1520.

[7] Pușcariu, *Limba română*, p. 317.

[8] Cf. Ciorănescu, DER, s. v.

[9] *Noul dicționar universal al limbii române*, Editura Litera Internațional, București, Chișinău, 2006.

[10] Ele se găsesc și la corespondentele romanice ale lui **via**, cf. Pușcariu, *Limba română*, p. 317.

[11] Pușcariu, *Limba română*, p. 319.

[12] Termenul se întâlnește și în aromână, *cărare*, în albaneză, *karrare* și, de asemenea, în limbile romanice: it. *carraja*, calabr. *carrara*, prov. *carriera*, v. fr. *charriere*, cat., sp. *carrera*, pg. *carreira*, cf. REW 1718; DER 1459.

[13] Pușcariu, *Studii și articole*, p. 34, 40; Idem, *Limba română*, p. 317.

[14] *Istoria limbii române, I*, p. 187.

[15] REW, 7637; DER, 1459.

[16] Pușcariu, *Studii și articole*, p. 160.

[17] REW 6649; DER 6971.

[18] REW 9120; DER 9122.

[19] REW 9120 trimite la lat. *vadosus*.

BDD-A20637 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:22:32 UTC)